

ВОДНО-БЕРЕГОВІ ГЕОЕКОТОНИ В РІЧКОВИХ ЛАНДШАФТАХ І РІЧКОВИХ ЛАНДШАФТНО-ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМАХ ДОЛИНИ ПІВДЕННОГО БУГУ

**Лаврик О.Д., канд.геогр. наук
s-lavrik@yandex.ru**

Парагенетичні ландшафтні комплекси річища й заплави фізіологічно та якісно відрізняються між собою. У межах їх контакту внаслідок прямих і зворотних зв'язків формуються своєрідні перехідні смуги – геоекотони. Польові дослідження показують, що характерними перехідними смугами від річища до заплави Південного Бугу є водно-берегові ландшафтні геоекотони (ВБЛГ), які представлені водно-болотними ландшафтними комплексами.

За ландшафтними особливостями ВБЛГ докорінним чином відрізняються від контактуючих ландшафтних комплексів, оскільки займають проміжне положення між наземними та земноводними варіантами ландшафтної сфери [2]. Основою ВБЛГ є контакт твердої речовини та води, берегової зони й прибережного мілководдя. У його межах добре розрізняються верхня складова колообігу речовин, що направлена від суші до водної поверхні, та нижня (підземна) у вигляді потоку ґрунтових вод, яка забезпечує гідроморфність ґрунтів і рослинності в прибережній зоні [1, с.32]. Для геоекотонів характерний свій тваринний і рослинний світ. Завдяки принципу контрастності (вода – ґрунт) тут і зараз, в умовах антропогенного навантаження, можуть мешкати реліктові представники флори та фауни.

Важливе значення у процесі формування сучасних річкових ландшафтів належить геоекотонам антропогенного походження. ВБЛГ, які утворилися в умовах натурального гідрологічного режиму річки, змінюються внаслідок будівництва ГЕС, гребель, ставків і водосховищ. Під час затоплення водосховищами ландшафтних комплексів річища та заплави знищуються натуральні ВБЛГ і виникають нові антропогенні, які розташовуються на вищому гіпсометричному рівні та мають більші площі для поширення (рис. 1).

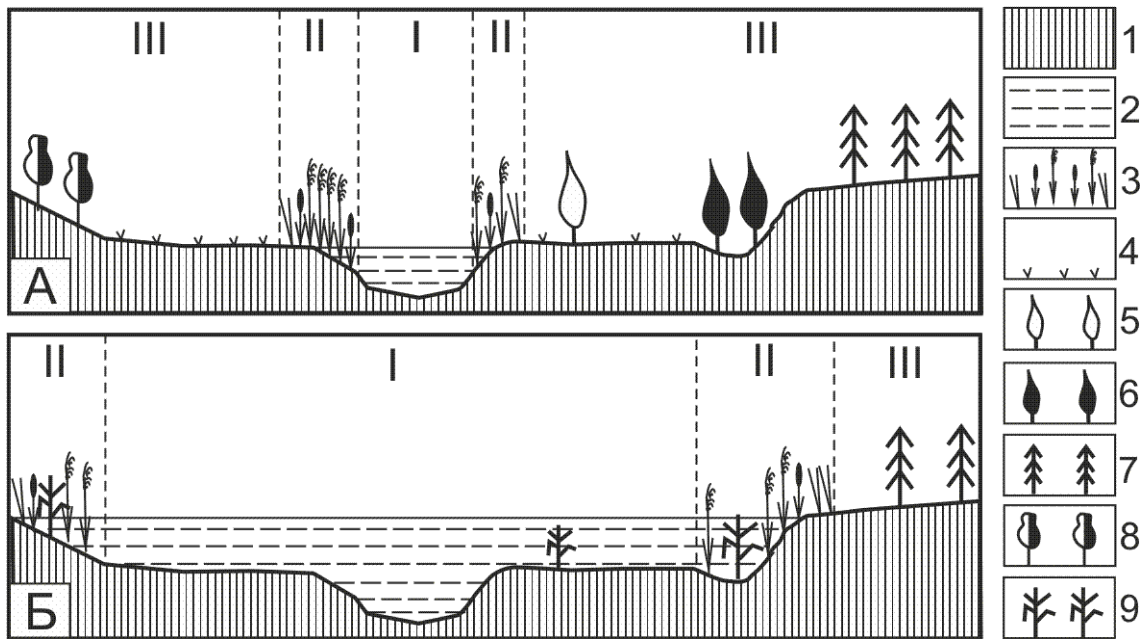

Рис. 1. Узагальнені схеми водно-берегових ландшафтних геоекотонів

А. I – натуральне річище; II – натуральний водно-болотний ландшафтний комплекс; III – ландшафтні комплекси суходолу.

Б. I – затоплені водосховищем річище та заплава; II – антропогенний водно-болотний ландшафтний комплекс; III – ландшафтні комплекси суходолу.

Ландшафтні профілі: 1 – корінні породи та ґрунти; 2 – водні маси; 3 – очеретяно-рогозово-осокові асоціації; 4 – лучно-злакові асоціації; 5 – вербняки; 6 – чорновільшанники; 7 – бори; 8 – дубово-грабові ліси; 9 – затоплена рослинність.

Особливістю антропогенного ВБЛГ є його нестабільність. У його розвитку між водним середовищем й суходолом простежується процес постійного та поступового збільшення геоекотонної території за рахунок обміління ставків і водосховищ, що сприяє поширенню водно-болотної рослинності [3]. Так, на Мар'янівському водосховищі (містечко Чорний Острів Хмельницької області) в період з 2008 по 2011 роки ширина ВБЛГ зросла від 74 до 86 м. Основними рослинними угрупованнями, за рахунок яких збільшилася його ширина, є ряска мала, очерет звичайний, рогіз широколистий та осока гостроподібна. Надалі спостерігається стійка тенденція до заростання водосховища повністю. Вже зараз уся поверхня водойми на 90% вкрита популяцією ряски малої.

Зараз у зв'язку з переважанням у структурі долини Південного Бугу річкових ландшафтно-інженерних систем натуральні ВБЛГ зустрічаються рідко. Як правило вони поширені у вигляді вузьких (1–3 м) водно-болотних ландшафтних комплексів у нижніх б'єфах ставків і водосховищ. У межах ставково-заплавних типів місцевостей Побужжя водно-берегові ландшафтні геоекотони займають значні площі, що зумовлено переходом ставкових

ландшафтно-технічних систем до категорій ландшафтно-техногенних систем та власне антропогенних ландшафтів.

Список літератури

1. Бережной А. В. Ландшафтные экотоны и их разнообразие в Среднерусской лесостепи / А. В. Бережной, А. Я. Григорьевская, В. Н. Двуреченский // Вестник Воронежского государственного университета. Серия : География. Геоэкология. – Воронеж, 2000. – № 1. – С. 30–34.
2. Мильков Ф. Н. Ландшафтная сфера Земли / Мильков Ф. Н. – М. : Мысль , 1970. – 208 с.
3. Хаєцький Г. С. Водно-болотні антропогенні екотонні ландшафтні комплекси Поділля : проблеми формування, функціонування та визначення меж / Г. С. Хаєцький // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Географія. – Вінниця, 2007. – Вип. 13. – С. 83–89.